

ГРАБОВИЙ

Володимир Миколайович – кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник, заступник директора з наукової роботи Національного дендрологічного парку «Софіївка» НАН України

ШВЕЦЬ

Тетяна Анатоліївна – кандидат біологічних наук, учений секретар Національного дендрологічного парку «Софіївка» НАН України

Член-кореспондент НАН України
Іван Семенович Косенко

КОЛИ ЖИТТЯ ПРИСВЯЧЕНЕ СПРАВІ

До 75-річчя члена-кореспондента НАН України І.С. Косенка

3 грудня 2015 року виповнюється 75 років відомому українському вченому, талановитому фахівцю в галузі дендрології, екології, селекції, інтродукції та акліматизації рослин, садово-паркового мистецтва, реставрації парків і сучасного паркобудівництва, доктору біологічних наук, професору, члену-кореспонденту НАН України Івану Семеновичу Косенку, який понад 35 років беззмінно очолює Національний дендрологічний парк «Софіївка» НАН України.

Іван Семенович Косенко народився в 1940 р. у с. Хрестителеве Чорнобаївського району Черкаської області в селянській родині. Після закінчення школи працював муляром, столяром, монтажником-висотником. У 1970 р. закінчив Уманський сільськогосподарський інститут (нині Уманський національний університет садівництва). Працював викладачем Уманського технікуму механізації (нині Агротехнічний коледж Уманського національного університету садівництва). У 1977 р. здобув другу вищу освіту на педагогічному факультеті Української сільськогосподарської академії (нині Національний університет біоресурсів і природокористування). З 1980 р. і понині є директором Національного дендрологічного парку «Софіївка».

На посаду директора парку Івана Семеновича було призначено розпорядженням Президії АН УРСР 31 березня 1980 р., а в ніч з 3 на 4 квітня потужна повінь з велетенськими брилами льоду практично знищила основні малі архітектурні форми парку, його дорожньо-алеїну систему, скульптури, рослинний покрив тощо. Ситуація здавалася майже безнадійною. Сьогодні навіть важко уявити собі, що було б, якби в ту лиху годину на чолі «Софіївки» не стояла б така енергійна й амбітна людина, як молодий директор І.С. Косенко. Він був абсолютно впевнений у необхідності відродити парк і повернути його чарівну красу людям. Варто зазначити, що член-кореспондент НАН України Тетяна Михайлівна Черевченко, яка в ті роки виконувала обов'язки заступника директора Центрального республіканського ботанічного саду АН УРСР, однією з перших побачила

перспективність І.С. Косенка й рекомендувала директорові — академіку Андрію Михайловичу Гродзінському — при призначенні керівника «Софіївки» зупинити вибір саме на ньому. І доля відразу послала Івану Семеновичу непросте випробування. У той найкритичніший для парку час повною мірою розкрився непересячний організаторський талант Івана Семеновича. Він зумів мобілізувати весь колектив «Софіївки», заручитися підтримкою місцевої влади, підприємств та установ Умані, допомогою Президії Академії та Уряду УРСР. Завдяки титанічним зусиллям трудового колективу і всього міста за чотири місяці було реставровано понад п'ятдесят об'єктів, і «Софіївка» знову набула колишнього блиску й вишуканості.

Відтоді реставраційні роботи в «Софіївці» під керівництвом І.С. Косенка вже не припинялися. З метою збереження історичного ядра «Софіївки» в її західній частині нині створено практично новий парк площею 53 га, в якому зосереджено основний колекційний фонд рослин-інтродуцентів. Роботи з реконструкції та відновлення історичних ландшафтів, зі створення нових ландшафтних композицій, проведені в Національному дендрологічному парку «Софіївка», стали прикладом для збереження усіх інших парків.

Упродовж останніх років, згідно зі сформульованою І.С. Косенком концепцією розвитку дендропарку, що передбачає відновлення структури насаджень, відкриття далеких та середніх перспектив, збільшення площ квітників і газонів, було реконструйовано цілу низку об'єктів, зокрема Партерний амфітеатр, урочище «Звіринець», «Острів Ітака» та ін.

Величезний обсяг робіт з реконструкції, дбайливий догляд за парком, розвиток його інфраструктури перетворили «Софіївку» на один з провідних туристичних об'єктів України, відомий далеко за її межами. Найкраща оцінка проведеної роботи — це вдячні, зворушливі, поетичні відгуки відвідувачів парку. Ось лише деякі з них:

О чарівна панно «Софіївко»! Дякуємо тобі за натхненну насолоду, гармонійну красу, тремтячу тишу, неповторну одухотвореність, силу природи, мовчання

ISSN 1027-3239. Вісн. НАН України, 2015, № 12

А.М. Гродзінський і Т.М. Черевченко з візитом у «Софіївці». Крайній справа — І.С. Косенко. 1985 р.

каменів і живлючий дух води. Немало парків бачивши, маємо честь подякувати за неповторність. Особлива подяка пану директору та персоналу, працюютому і непомітному. Спасибі за злітний настрій душі, хай береже Вас Бог у всі часи.

З глибокою подякою
сім'я Біликів і Бродацьких
18.09.2014

Огромная благодарность всему коллективу «Софіївки» во главе с директором коллектива Косенко И.С. за благороднейший труд по поддержанию парка в таком цветущем ухоженном виде. Эта жемчужина Божественного замысла и человеческого воплощения находится в заботливых руках тех, кто ухаживает за ней. Низкий Вам поклон, волшебники! Успехов в Вашем прекрасном труде.

Семья Петровых, г. Санкт-Петербург
08.05.2014

Богом дано, Вами збережено! Шановний Іване Семеновичу! Ви людина з великої букви, надзвичайно позитивна, освічена, ерудована. Спасибі за те, що завдяки Вашій праці Україну, Черкащину і Умань знає весь світ.

Міський голова Нової Каховки
В.І. Коваленко
21.05.2013

Партерний амфітеатр після реконструкції. 2015 р.

Острів Ітака після реконструкції. 2014 р.

Дослідження ліщини на дослідно-виробничій ділянці. 2015 р.

Завдяки зусиллям І.С. Косенка налагоджено зв'язки між Національним дендрологічним парком «Софіївка» НАН України і науковими ботанічними установами країн СНД, Польщі, Чехії, Австрії, Німеччини, Італії, США, Китаю, Туреччини та ін. За його сприяння останніми

роками на базі палацово-паркових комплексів Польщі та України регулярно проводяться міжнародні наукові конференції зі збереження біологічного різноманіття рослин та збереження й відновлення старовинних парків.

У розвитку наукових досліджень «Софіївки» проявився талант І.С. Косенка як неординарного вченого, організатора наукового процесу, мудрого наставника. Основний напрям наукової роботи Івана Семеновича та його соратників і учнів — теоретичні й практичні питання фундукарства. Найскладніші проблеми ботаніки, такі як систематика роду *Corylus* L., еволюція біології цвітіння й запліднення фундука і дикорослих видів ліщини, адаптація інтродукованих видів *Corylus* L. в Україні, специфічність їх насінневого і вегетативного розмноження, зокрема *in vitro*, І.С. Косенко вирішує з об'єктивністю і глибоким знанням біології цієї цінної рослини. У 1986 р. під керівництвом доктора біологічних наук М.А. Кохна він успішно захистив кандидатську дисертацію «*Биологические основы введения в культуру Лесостепи УССР лещины древовидной*», а в 2002 р. — докторську дисертацію «Рід *Corylus* L. в Україні. Біологія, інтродукція, поширення та господарське використання».

І.С. Косенко створив унікальну, найбільшу в Україні ботанічну колекцію всіх відомих видів і більшості форм роду *Corylus* L. Всебічно досліджено особливості росту й розвитку всіх інтродукованих в Україну видів ліщини, на основі вивчення їхніх екологічних властивостей доведено можливість введення їх у культуру практично в усіх кліматично-географічних зонах України. Уперше інтродуковано і здійснено оцінку успішності акліматизації в Україні трьох реліктових гімалайських видів ліщини: *C. chinensis*, *C. tibetica*, *C. jacquemontii* і двох декоративних форм *C. avellana*: *C. a. 'Aurea'*, *C. a. 'Contorta'*. Завдяки ентузіазму керівника «Софіївки» і за його безпосередньою участю зберігаються і щороку поповнюються найбагатші в Правобережному Лісостепу України, внесені до реєстру національного надбання колекції родів ліщина, ялівець, бук, ялина, рододендрон, госта, а також троянд, ліан, ґрунтопокривних, рідкісних і зникаючих рослин.

Науковий доробок І.С. Косенка становить близько 300 наукових і науково-популярних праць, у тому числі 25 монографій. Його роботи присвячено переважно вивченню рослинних багатств України, теорії інтродукції та акліматизації рослин, збереженню і збагаченню біологічного різноманіття й екології рослин, паркобудівництву. Він має два авторських свідоцтва на наукові винаходи і три патенти на корисні моделі. У 2006 р. Івана Семеновича було обрано членом-кореспондентом НАН України зі спеціальності «інтродукція рослин».

Властиві І.С. Косенку широкий науковий світогляд і наукова інтуїція сприяли становленню «Софіївки» від невеличкого відділу репродуктивної біології при ЦРБС АН УРСР (1984) до самостійної науково-дослідної установи (1991), а пізніше — науково-дослідного інституту НАН України (2005). За 35 років директорства І.С. Косенка Національний дендрологічний парк «Софіївка» НАН України став одним з небагатьох центрів мобілізації та акліматизації рослинного різноманіття у Правобережному Лісостепу України, а самого Івана Семеновича шанують і поважають як у колективі установи та в місті Умані, так і в Україні загалом і за її межами.

Іван Семенович постійно опікується підготовкою наукових кадрів. Він є професором Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, членом спеціалізованих учених рад із захисту дисертацій, членом редколегій кількох періодичних видань. Під його керівництвом захищено чотири кандидатські дисертації, готуються до захисту ще п'ять. У 2008 р. за ініціативою І.С. Косенка в «Софіївці» було відкрито аспірантуру зі спеціальності «ботаніка», що надало нові можливості для підготовки наукової зміни.

За особистий внесок у реконструкцію та збереження дендрологічного парку «Софіївка» І.С. Косенку присвоєно звання «Заслужений працівник культури України». Він є акредитованим членом Української академії архітектури, членом Міжнародного комітету історичних парків та місць ICOMOS-IFLA, почесним професором Цзямуського університету в Ки-

Інтерв'ю місцевому телебаченню дають І.С. Косенко і Б.Є. Патон. «Софіївка». 2008 р.

таї. Йому присуджено Міжнародну премію ICOMOS-IFLA ім. проф. Яна Захватовича та Державну премію України в галузі архітектури, премію НАН України ім. В.Я. Юр'єва, нагороджено орденами «За заслуги» III, II і I ступенів, орденом «За трудові досягнення» IV ступеня, удостоєно багатьох інших нагород галузевого, регіонального, державного та міжнародного рівнів.

Не можна не сказати кілька слів і про людські якості Івана Семеновича. Принциповий, вимогливий керівник і водночас чуйна та доброзичлива людина, уважний і мудрий наставник, що опікується проблемами кожного члена колективу, він уміє щиро, по-справжньому радіти успіхам інших, співчувати і підтримувати колег у тяжкі часи.

Сьогодні І.С. Косенко сповнений сил, енергії, ідей та планів щодо розбудови «Софіївки» і зміцнення її матеріально-технічної бази. Наукова громадськість, колеги та учні сердечно вітають його з ювілеєм, бажають міцного здоров'я, творчого натхнення, подальших наукових звершень і сподіваються, що талант і невтомна праця Івана Семеновича ще довгі роки приноситимуть славу Україні та її перлині — Національному дендропарку «Софіївка».